

Επίλυση προβλημάτων σε πολυπολιτισμική ομάδα ενηλίκων και κριτικός στοχασμός μέσω της αισθητικής εμπειρίας

Γεωργοβρεττάκου Σταματίνα

Φιλολόγος, Θεολόγος

Med Παιδαγωγική Ψυχολογία- Med Εκπαίδευση Ενηλίκων

Βίντου Αουρέλα

Φιλολόγος, Med Παιδαγωγική Ψυχολογία

Med Εκπαίδευση Ενηλίκων

Περίληψη

Η παρούσα εισήγηση αναφέρεται στον τρόπο αντιμετώπισης ζητημάτων που προκύπτουν κατά τη διάρκεια ενός προγράμματος εκπαίδευσης ενηλίκων. Ορισμένα εξ αυτών προέρχονται από τη σύσταση της ομάδας, η οποία επηρεάζει τη μαθησιακή διαδικασία, αφού οι εκπαιδευόμενοι έχουν διαφορετική πολιτισμική προέλευση. Τα προβλήματα που θα προκύψουν θα αντιμετωπιστούν από τον εκπαιδευτή με ενεργητικές μεθόδους διδασκαλίας. Συγκεκριμένα, ο εκπαιδευτής καλείται να αντιμετωπίσει ένα από τα αναδυόμενα προβλήματα καλύπτοντας δύο τρίωρα στη μέση του προγράμματος εφαρμόζοντας τη μέθοδο Μετασχηματίζουσα Μάθηση μέσω της Αισθητικής Εμπειρίας (Κόκκος, 2009). Για αυτόν τον σκοπό θα αξιοποιηθεί ένα έργο τέχνης, η επεξεργασία του οποίου θα πραγματοποιηθεί με την τεχνική Visiblethinking (Perkins, 1994).

Λέξεις κλειδιά: εκπαίδευση ενηλίκων, τέχνη και εκπαίδευση, διαπολιτισμικότητα

Εισαγωγή

Οι μαθησιακές ομάδες ανάλογα με τη σύσταση που έχουν επηρεάζουν τη μαθησιακή διαδικασία. Είναι δυναμικές ομάδες που αποτελούνται από άτομα που έχουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά λόγω εμπειριών και υποκινούνται από συγκεκριμένους στόχους ή κίνητρα. Ένας εκπαιδευτής θα πρέπει να έχει αναπτύξει τις κατάλληλες δεξιότητες ώστε να μπορεί να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τις προκλήσεις της διδασκαλίας από την πλευρά οποιουδήποτε μέλους της ομάδας. Οι ενεργητικές τεχνικές έχουν πολλές δυνατότητες και είναι ιδιαίτερα αποτελεσματικές αν αξιοποιούνται. Αναπτύσσουν την κριτική ικανότητα, προωθούν τη συνεργασία και την αλληλεπίδραση αλλά και τη μάθηση μέσω της πράξης. Αξιοποιούνται οι εμπειρίες των συμμετεχόντων και διαμορφώνεται ένα μαθησιακό κλίμα επικοινωνίας. Σύμφωνα με σχετικές θεωρίες για την εκπαίδευση ενηλίκων και της μετασχηματίζουσας μάθησης (Κόκκος, 2005β) το σύστημα με το οποίο αντιλαμβανόμαστε την πραγματικότητα, μας οδηγεί πολλές φορές σε λανθασμένα συμπεράσματα και αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη δυσλειτουργική ένταξή μας σε αυτήν. Για να αποφευχθεί το παραπάνω, θα πρέπει να ακολουθήσουμε τα βήματα για τη μετασχηματίζουσα μάθηση και να αλλάξουμε τον τρόπο που σκεφτόμαστε ή και να απαλλαγούμε ίσως από προκαταλήψεις και παγιωμένες αντιλήψεις.

Μελέτη περίπτωσης σε διαπολιτισμικό πρόγραμμα

Εντοπισμός προβλημάτων και τρόποι αντιμετώπισης

Ο άνθρωπος διαμορφώνει μία συγκεκριμένη αντίληψη για τα κοινωνικά φαινόμενα που ονομάζεται, στάση. Οι στάσεις διαμορφώνονται από το άμεσο και το έμμεσο περιβάλλον. Είναι

ένα σύστημα με γνωστικό, συναισθηματικό στοιχείο και με τάση να εκφραστεί όλο αυτό στη συμπεριφορά του ατόμου. Όταν οι στάσεις κατηγοριοποιούν ομάδες ανθρώπων λόγω χονδροειδών γνωρισμάτων, αλλάζουν δύσκολα και είναι αρνητικά φορτισμένες, δηλώνουν την έννοια της προκατάληψης (Γεώργας, 1999).

Το πρόγραμμα στο οποίο καλούμαστε να διδάξουμε ονομάζεται « Η πολιτισμική ετερότητα», είναι 21 ωρών και απευθύνεται σε εργαζομένους όλων των εθνικοτήτων (για το πρόγραμμα βλ. παράρτημα). Παρατηρήθηκε στη διαπολιτισμική τάξη που ερευνούμε, ότι οι πληροφορίες που παρέχονται στις συζητήσεις είναι περιορισμένες στην καταγωγή, στη θρησκεία και όχι σε πληροφορίες προσωπικές. Αυτό υπερτονίζει τις διαφορές στους συμμετέχοντες και υψώνει τείχη ανάμεσα τους, με αποτέλεσμα να δυσκολεύονται στη μεταξύ τους επικοινωνία. Η άσκηση που προτείνεται είναι ατομική και καλείται ο κάθε εκπαιδευόμενος μέσα σε 4 λεπτά να συμπληρώσει δέκα φράσεις που ξεκινούν με το ρήμα «είμαι» προσπαθώντας να δώσει μία εικόνα του εαυτού του. Η άσκηση αυτή βοηθάει και τον εκπαιδευτή να γνωρίσει καλύτερα τους συμμετέχοντες μια και είναι η πρώτη συνάντηση μαζί τους (Κόκκος, 2005α). Στη συνέχεια, ο κάθε εκπαιδευόμενος παρουσιάζει τον εαυτό του στην ομάδα και ο εκπαιδευτής καταγράφει συνοπτικά στον πίνακα τις απαντήσεις χωρίζοντάς τες σε δύο ομάδες. Η πρώτη ομάδα θα ονομάζεται «Μοιάζω» και η δεύτερη «Είμαι ξεχωριστός». Στην πρώτη ομάδα καταγράφονται τα στοιχεία, που δεν περιορίζονται από την πολιτισμική ταυτότητα του καθενός π.χ. είμαι άνθρωπος, εργαζόμενος, μητέρα, τυπικός, ευαίσθητος, 40 ετών κ.α. Στη δεύτερη ομάδα, καταγράφονται τα υπόλοιπα στοιχεία που τους καθιστούν ξεχωριστούς λόγω καταγωγής π.χ. είμαι Αλβανός, μουσουλμάνος κτλ. Σκοπός της άσκησης αυτής είναι οι άνθρωποι να εστιάσουν στα κοινά στοιχεία που έχουν με την έξω-ομάδα και δεν σχετίζονται αποκλειστικά με τον πολιτισμό και την κουλτούρα τους. Η πολιτισμική ταυτότητα σε τέτοιες περιπτώσεις οδηγεί στον αποκλεισμό του άλλου ή την υποβάθμισή του. Από την καταγραφή θα προκύψουν σαφώς περισσότερα κοινά στοιχεία που θα βοηθήσουν στην πορεία προς την αναθεώρηση των στερεοτύπων. Στόχος είναι να διαχωρίσουν την πολιτισμική ταυτότητα από την ατομική και να εστιάσουν στα κοινά σημεία με τους υπόλοιπους συμμετέχοντες.

Στην συνέχεια οι εκπαιδευόμενοι θα χωριστούν σε ομάδες με κριτήριο την ηλικία ώστε να συνεργαστούν άτομα από διαφορετικές εθνικότητες. Η άσκηση θα διαρκέσει 15 λεπτά και η κάθε ομάδα θα παρουσιάσει έναν κατάλογο με τα προβλήματα των εργαζομένων στην Ελλάδα. Όπως αναφέρθηκε και πριν, είναι όλοι εργαζόμενοι στην Ελλάδα και για αυτό εστιάζουμε στο κοινό τους σημείο, που είναι και ο λόγος συμμετοχής τους στο σεμινάριο. Με την άσκηση αυτή θα εναχθούν όλοι σε μία ομάδα και θα αμβλύνουν τις διαφορές τους. Το κοινό σημείο συζήτησης θα τους οδηγήσει στην συνεργασία και στη συνειδητοποίηση ότι τα περισσότερα θέματα, που τους απασχολούν, δεν σχετίζονται με την διαφορετικότητά τους αλλά είναι κοινά για όλους. Για τον λόγο αυτό θα είναι ωφέλιμο να είναι ανοιχτοί σε συζητήσεις και να εστιάζουν στις ομοιότητες με τους γύρω τους.

Ένα δεύτερο στοιχείο που παρατηρήθηκε είναι ότι υπάρχει μία διάχυτη αμηχανία στην τάξη και άρνηση από κάποιους συμμετέχοντες να ενταχθούν σε ομάδες με διαφορετικές εθνικότητες. Κάποιοι θεωρούν ότι βρίσκονται σε θέση ισχύος ή φαίνεται να βρίσκονται εγκλωβισμένοι στα στερεότυπα και στις προκαταλήψεις που έχουν διαμορφώσει για κάθε εθνικότητα. Συγκεκριμένα, απουσιάζει η διαπολιτισμική ικανότητα αφού υπάρχει καχυποψία και δυσκολία στη διαχείριση της διαφορετικότητας (Μάγος, 2010). Η άσκηση που θα δοθεί έχει στόχο οι συμμετέχοντες να προβληματιστούν και να αναρωτηθούν για τα αίτια της συμπεριφοράς τους και να τολμήσουν να απαντήσουν στον εαυτό τους αν είναι ξενοφοβικοί ή ρατσιστές. Επίσης, αναμένουμε να αντιστρέψουν τις προκαταλήψεις εναντίον των ατόμων που ανήκουν σε διαφορετικές ομάδες.

Δίδεται στην ομάδα ένα υποθετικό σενάριο (βλ. παράρτημα) και οι συμμετέχοντες καλούνται να επιλέξουν τρεις συνταξιδιώτες από έναν κατάλογο. Στον κατάλογο υπάρχουν ταξιδιώτες που ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες ή κάποιο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό τους προκαλεί στερεοτυπικές σκέψεις στον κοινωνικό τους περίγυρο. Στη συνέχεια, οι εκπαιδευόμενοι θα επιλέξουν τρία άτομα, που δεν θα ήθελαν να βρεθούν δίπλα τους κατά τη διάρκεια ενός ταξιδιού. Η αιτιολόγηση των επιλογών τους θα γίνει γραπτά χωρίς να ανακοινωθεί στην τάξη. Τέλος, θα ακολουθήσει μία ανοιχτή συζήτηση και θα τεθούν θέματα όπως: «Αν οι λόγοι επιλογής είναι πραγματικοί ή προϊόν

της φαντασίας τους», «Αν οι λόγοι προέρχονται από προσωπική εμπειρία και πώς θα ένιωθαν αν κανείς δεν επιθυμούσε να ταξιδέψει μαζί τους».

Οι συμμετέχοντες αναμένουμε να άρουν τα γνωσιακά τους λάθη (Καλατζή-Ασίζι, Ζώνιου-Σιδέρη, Βλάχου, 2011), να αναστοχαστούν τα ζητήματα της ετερότητας, να απαλλαχτούν από τις απόλυτες σκέψεις ή τις υπεργενικεύσεις. Ευελπιστούμε να μην επικεντρώνονται μόνο σε μία πλευρά μιας κατάστασης και να σταματήσουν να υποτιμούν τα θετικά στοιχεία των άλλων. Η συνειδητοποίηση ότι κάποια συμπεράσματα είναι αυθαίρετα θα βοηθήσει, ώστε να ελαχιστοποιήσουν τις διαφορές αλλά και να κατανοήσουν ότι αυτές οι διαφορές οφείλονται σε άλλους παράγοντες και όχι στο ίδιο το άτομο. Η αντιμετώπιση των ρατσιστικών εκδηλώσεων στην εκπαίδευση μπορεί να αντιμετωπιστεί μέσα από τη λογοτεχνική, επικοινωνιακή κ.α. προσέγγιση των μαθημάτων (Ζωγράφου, 2003). Για το τρίτο πρόβλημα που ακολουθεί επιλέχθηκε η προσέγγιση μέσα από την τέχνη, αφού τα τελευταία χρόνια η εκπαίδευση μέσω της τέχνης αλλά και η αξιοποίησή της γίνεται ολοένα και πιο συστηματική (Βρεττός, 1999).

Προσέγγιση προβλήματος μέσω της τέχνης

Ο εκπαιδευτής έχει εντοπίσει από το τρίωρο μάθημα, το οποίο έχει προηγηθεί, ότι η έλλειψη σεβασμού για τα συναισθήματα του άλλου είναι εμφανής. Εντοπίστηκε ότι η ενσυναίσθηση δεν λειτουργεί σε ικανοποιητικό βαθμό σε αυτήν την ομάδα. Πιο συγκεκριμένα, κατά τη διάρκεια του μαθήματος σχολιάστηκαν αρνητικά κάποιες αντιδράσεις που ήταν συναισθηματικά φορτισμένες. Αυτό ίσως συμβαίνει επειδή υπάρχει διαφορά στην ευρύτερη ομάδα που ανήκει κάποιος, την κυριαρχούσα ομάδα. Εκεί το αυθόρμητο ενδιαφέρον και ο σεβασμός για τον πολιτισμό του άλλου θα βοηθήσουν, ώστε να προχωρήσουμε στο στάδιο της ενσυναίσθησης, αφού έχει προηγηθεί η ίδια διεργασία από τη δική μας πλευρά για τον δικό μας πολιτισμό. Προσπάθεια για τέτοιου είδους διεργασία έγινε στις βιωματικές ασκήσεις στο πρώτο τρίωρο μάθημα εξαιτίας των προβλημάτων επικοινωνίας που εντοπίστηκαν.

Αν ξεπεράσει και το παραπάνω επίπεδο ένας άνθρωπος, τότε θα μπορέσει να φτάσει στην υπαρξιακή ενσυναίσθηση, όπου εκεί θα ταυτιστεί και θα μοιραστεί τις εμπειρίες και τα βιώματα του συνομιλητή του, ανεξάρτητα από τις διαφορές που έχουν μεταξύ τους. Ο μόνος τρόπος για να συμβεί αυτό, είναι να έχει κατανοήσει το τυφλό της ανθρώπινης ύπαρξης και να αναγνωρίσει ότι ως άνθρωπος έχει περισσότερες ομοιότητες παρά διαφορές με τους γύρω του. Ακόμα και όταν πλησιάζει σε πιο κοντινό επίπεδο, που πλέον οι διαφορές γίνονται εμφανείς, τότε θα προσπαθήσει να τις αμβλύνει βρίσκοντας σε αυτές στοιχεία που μοιάζουν με καταστάσεις που έχει βιώσει. Σε αυτό το σημείο θα τον βοηθήσουν οι εμπειρίες που έχει αποκτήσει. Η αξιοποίηση των γεγονότων που συμβαίνουν γύρω του μέσα από την εμπλοκή του και τη νοηματοδότησή τους είναι το όχημα που θα τον βοηθήσει να φτάσει στον άλλο. Σίγουρα αυτή τη δυνατότητα δεν την έχουν όλοι οι άνθρωποι, ίσως γιατί δεν διαθέτουν όλοι τον ίδιο βαθμό ευαισθησίας ή ψυχολογικής ωριμότητας. Αν ένα άτομο νιώθει ικανοποιημένο με την ταυτότητά του και δεν χρειάζεται να συγκριθεί ή να υποτιμήσει τους άλλους για να επιβεβαιωθεί και να νιώσει καλύτερα, τότε θα δώσει την ευκαιρία στον άλλο να νιώσει και αυτός μοναδικός. Ακόμα όμως, και αν κάποιος δεν διαθέτει τα παραπάνω στοιχεία, είναι δυνατόν μέσα από τις διαπροσωπικές σχέσεις να υπάρξει βελτίωση στον τομέα της ενσυναίσθησης, κάτι που δικαιολογεί τον διαφορετικό βαθμό ενσυναίσθησης που συναντάμε στους ανθρώπους.

Το τρίτο πρόβλημα επιλέχθηκε να λυθεί μέσα από την τεχνική της επεξεργασίας των έργων τέχνης. Η τεχνική αυτή θα εφαρμοστεί στο δεύτερο τρίωρο που καλούμαστε να καλύψουμε, εξαιτίας της προετοιμασίας που χρειάζεται να γίνει εκ μέρους του εκπαιδευτή. Στην πρώτη συνάντηση θα ήταν άστοχο να αξιοποιηθεί μία τέτοια τεχνική δεδομένου ότι οι εκπαιδευόμενοι συναντούν έναν νέο εκπαιδευτή και δεν έχει δημιουργηθεί το κατάλληλο κλίμα συνεργασίας και εμπιστοσύνης.

Σύμφωνα με τον Κόκκο (2011) στο πρώτο στάδιο της προσέγγισης ενός προβλήματος θα πρέπει αρχικά ο εκπαιδευτής να εντοπίσει τις παραδοχές των εκπαιδευομένων, οι οποίες προκαλούν δυσλειτουργίες στους ίδιους και στους γύρω τους. Στη συγκεκριμένη περίπτωση φαίνεται ότι κάποιοι εκπαιδευόμενοι δεν κατανοούν τη συναισθηματική κατάσταση των

υπολοίπων συμμετεχόντων, καθώς οι τελευταίοι περιγράφουν προβλήματα που έχουν αντιμετωπίσει στην εργασία τους λόγω της καταγωγής τους.

Η επιλογή του έργου τέχνης έγινε βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων από τον εκπαιδευτή. Οι θεωρητικοί του κριτικού στοχασμού υποστηρίζουν ότι ένα έργο για να υποκινήσει τον κριτικό στοχασμό πρέπει να έχει αισθητική αξία (Κόκκος, 2011). Τα έργα τέχνης με αισθητική αξία λόγω του ότι δέχονται πολλές ερμηνείες καλλιεργούν την κριτική σκέψη και κρύβουν πολλαπλά νοήματα (Μαλαφάντης, 2012). Ταυτόχρονα όμως, το έργο τέχνης που θα επιλέξει ο εκπαιδευτής οφείλει να είναι κατανοητό και ελκυστικό από όλους τους εκπαιδευόμενους. Σε αντίθετη περίπτωση, θα αποκλείσει τα άτομα που δεν είναι εξοικειωμένα με την τέχνη και θα προκαλέσει την αδιαφορία τους. Το έργο που επιλέχθηκε είναι του ζωγράφου J. Bramblitt και ονομάζεται «Χρυσή ώρα» (βλ. παράρτημα εικόνα 1). Είναι ένα έργο τυφλού ζωγράφου με αναπαραστατικό χαρακτήρα, που σχετίζεται με μία απλή εμπειρία που όλοι οι εκπαιδευόμενοι έχουν. Για τον λόγο αυτό μπορεί να παρακινήσει σε διάλογο τους συμμετέχοντες και να στηρίξει την επεξεργασία του κριτικού ερωτήματος. Το έργο αυτό έχει ουδέτερα χαρακτηριστικά και για αυτό είναι ελκυστικό για κάθε κοινωνική, εθνική και ηλικιακή ομάδα.

Στο δεύτερο στάδιο της μεθόδου οι συμμετέχοντες εκφράζουν τις απόψεις τους πάνω σε συγκεκριμένο ερώτημα. Το κριτικό ερώτημα το οποίο θέτουμε είναι: «Πιστεύετε πως η ικανότητα των ανθρώπων για ενσυναίσθηση παίζει σημαντικό ρόλο στις διαπροσωπικές τους σχέσεις;». Με αυτό το ερώτημα αναμένουμε να επανεξετάσουν τις παραδοχές τους, να τις αξιολογήσουν και να ευαισθητοποιηθούν, ώστε να δράσουν με γνώμονα το καλό και το δίκαιο. Λόγω του περιορισμένου χρόνου, η επεξεργασία του πίνακα ζωγραφικής θα γίνει με την τεχνική Visible Thinking του καθηγητή D. Perkins (1994) στην οποία ο εκπαιδευτής χρησιμοποιεί εκμαιοτικές ερωτήσεις. Ζητείται από τους συμμετέχοντες να απαντήσουν γραπτώς στο κριτικό ερώτημα που τέθηκε και τους ενημερώνουμε ότι δεν χρειάζεται να δημοσιοποιήσουν την απάντησή τους. Παρατηρήσαμε ότι η ομάδα δεν έχει δεθεί αρκετά, επομένως θα ήταν άστοχο να υποχρεώσουμε τους συμμετέχοντες να εκφράσουν ανοιχτά τις προσωπικές τους απόψεις και να εκτεθούν. Ο χρόνος που δίνεται για να απαντηθεί το κριτικό ερώτημα είναι 5 λεπτά. Στη συνέχεια, στο τρίτο στάδιο ο εκπαιδευτής χωρίζει σε τέσσερις ομάδες τους συμμετέχοντες φροντίζοντας στην κάθε ομάδα να υπάρχει πολιτισμική ανομοιογένεια, ώστε να προωθηθεί η ανταλλαγή απόψεων και η αλληλεπίδραση. Δίδονται 10 λεπτά, για να προσδιορίσει κάθε ομάδα τις απόψεις που επιθυμούν να εξετάσουν.

Το τέταρτο στάδιο αφορά την επιλογή του έργου τέχνης, το οποίο επιλέχθηκε από τον εκπαιδευτή λόγω περιορισμένου χρόνου. Ο πίνακας ζωγραφικής προβάλλεται και παρέχεται ως πληροφορία, μόνο ο τίτλος του έργου. Η συζήτηση είναι ανοιχτή και οι ερωτήσεις απευθύνονται σε όλη την ομάδα. Η τεχνική της συζήτησης ενδείκνυται κατά την έναρξη της προσέγγισης ενός θέματος και εμπλέκει τους συμμετέχοντες ενεργητικά και κριτικά και για αυτό επιλέχθηκε (Κόκκος, 2005). Ακόμη και αν κάποιος δεν συμμετέχει ενεργά ή διστάζουν να πουν ανοιχτά τη γνώμη τους θα συμμετάσχουν στη διαδικασία να αναρωτηθούν και να προβούν σε έναν εσωτερικό διάλογο, ώστε να αναστοχαστούν τις παγιωμένες αντιλήψεις τους.

Ακολουθεί το πέμπτο στάδιο το οποίο αφορά τον κριτικό στοχασμό μέσω της αισθητικής εμπειρίας με τη χρήση του μοντέλου Perkins. Η πρώτη ερώτηση που απευθύνεται στην ομάδα από τον εκπαιδευτή είναι:

-«Τι βλέπετε;» (4 λεπτά). Είναι μία ερώτηση που βοηθά στην πρώτη γνωριμία με το έργο. Αναμένουμε να λάβουμε απαντήσεις όπως: ένα ζευγάρι, έναν άντρα και μία γυναίκα κάτω από μία ομπρέλα, δέντρα, έντονα χρώματα, έναν δρόμο χωρίς τέλος κτλ. Στη συνέχεια ο εκπαιδευτής ρωτάει

-«Τι συμβαίνει;» (5 λεπτά). Η ερώτηση έχει στόχο να προκαλέσει την παρατηρητικότητα των εκπαιδευόμενων. Η επόμενη ερώτηση έχει σκοπό να παρακινήσει τους εκπαιδευόμενους να επιχειρηματολογήσουν

-«Τι παρατηρείτε και σας κάνει να το λέτε αυτό;» (10 λεπτά), έτσι θα μπουν στη διαδικασία να επιχειρηματολογήσουν ανάλογα με τα βιώματά τους. Ακολουθούν ερωτήματα όπως:

-«Τι σας κάνει να αναρωτιέστε; Ποιους προβληματισμούς σας προκαλεί;» (10 λεπτά) (Μέγα, 2010). Οι εκπαιδευόμενοι θα προβληματιστούν και θα αρχίσουν να εκφράζουν τις ιδέες τους γνωρίζοντας ότι είναι μία ομάδα και έχουν ένα κοινό πρόβλημα να λύσουν.

Αποκωδικοποιώντας τον πίνακα αναμένεται οι εκπαιδευόμενοι να επικεντρωθούν στα δυο άτομα που υπάρχουν στο κέντρο του και στην ταύτιση αυτών, η οποία φαίνεται ακόμα και στα όμοια χρώματα των ρούχων τους. Επίσης, η ομπρέλα είναι ένα πολύ σημαντικό στοιχείο καθώς λειτουργεί όχι μόνο προστατευτικά αλλά δείχνει και τις κοινές τους σκέψεις, συναισθήματα, ανάγκες κτλ. Ακόμα ένα σημαντικό στοιχείο είναι το χέρι του άντρα, που αγκαλιάζει τη γυναίκα δείχνοντας με αυτόν τον τρόπο συμπάρασταση και κατανόηση. Ο δρόμος που και οι δυο βαδίζουν, δηλώνει την απόφαση τους να συμπαρασταθούν ο ένας στον άλλον με οποιοδήποτε κόστος και την υπόσχεση ότι θα προχωρήσουν μαζί. Είναι διατεθειμένοι να αντιμετωπίσουν ακόμα και την απειλή της κακοκαιρίας, που μεταφορικά θα λέγαμε ότι συμβολίζει τις δυσκολίες της ζωής. Στο σημείο αυτό έχουμε την απόλυτη ταύτιση, απαραίτητο χαρακτηριστικό της ενσυναίσθησης. Τα φύλλα των δέντρων σε κάποιους ίσως φανούν σαν φλόγες ή σαν δράκοι απειλητικοί, που ακολουθούν το ζευγάρι αλλά εκείνοι συνεχίζουν τον δρόμο τους αποφασισμένοι πάντα κοιτάζοντας μπροστά, γιατί έχουν ο ένας τον άλλον. Αυτό τους κάνει να έχουν μία ισορροπημένη, δυνατή και όμορφη σχέση. Επίσης, το φως που υπάρχει επάνω αριστερά, πιθανόν να δηλώνει τη θετική έκβαση των πραγμάτων, καθώς η βίωση της ενσυναίσθησης λειτουργεί βοηθητικά στις διαπροσωπικές σχέσεις. Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε πως σε τούτη την περίπτωση ο άντρας δείχνει ενσυναίσθηση στη γυναίκα. Αυτό το συμπεραίνουμε παρατηρώντας την πλάτη του, η οποία είναι κάπως μεγάλη. Είναι φτιαγμένος να αντέχει πολλά και είναι από τους ανθρώπους που κάποιος μπορεί να βασιστεί πάνω του, κάτι που δηλώνει και η στάση του σώματός του. Όμως, και εκείνος έχει την ανάγκη της συναισθηματικής κάλυψης αφού γέρνει το κεφάλι του προς τη σύντροφό του. Οι εκπαιδευόμενοι θα κατανοήσουν, ότι σε μία σχέση η ικανότητα της ενσυναίσθησης λειτουργεί θετικά και στις δύο πλευρές.

Στη συνέχεια, καθώς η συζήτηση θα έχει προχωρήσει, ο εκπαιδευτής απευθύνει το εξής ερώτημα:

-« Τι θα γινόταν αν έλειπε η ομπρέλα ή την κρατούσε το ένα πρόσωπο; Θα άλλαζε κάτι ή όχι;» (10 λεπτά).

Με τον τρόπο αυτό οι συμμετέχοντες θα αναρωτηθούν, τι συμβαίνει, όταν δεν υπάρχει η ενσυναίσθηση και θα κατανοήσουν πόσο εκτεθειμένα και ευάλωτα θα είναι τα δύο πρόσωπα. Η κατάσταση θα ήταν έκρυθμη αν ένα από τα δύο πρόσωπα κρατούσε την ομπρέλα και δεν αντιλαμβανόταν την ανάγκη του συνοδοιπόρου του. Σε αυτή την περίπτωση θα υπήρχαν συγκρούσεις, αρνητικά συναισθήματα και το ταξίδι τους θα μετατρέπονταν σε εφιάλη ή θα επέλεγαν αντίθετες κατευθύνσεις, αν οδηγούνταν στη ρήξη.

Κατά τη διάρκεια της συζήτησης, όλοι αυτοί οι συμβολισμοί θα οδηγήσουν σε έναν παραλληλισμό με τα γεγονότα της καθημερινής ζωής και οι εκπαιδευόμενοι θα συνειδητοποιήσουν την ανάγκη των ανθρώπων για αποδοχή, κατανόηση και ενσυναίσθηση. Τέλος, ο εκπαιδευτής θα δώσει άλλο ένα στοιχείο για τον πίνακα. Θα γνωστοποιήσει την αναπηρία του ζωγράφου, ώστε να καταρριφθούν τα στερεότυπα που είναι σχετικά με τα εμπόδια και τις συνθήκες που μας περιορίζουν. Η συζήτηση για την αναπηρία του ζωγράφου και τον συμβολισμό της, θα διαρκέσει 8 λεπτά και θα κλείσει με ένα θετικό μήνυμα. Ένα μήνυμα ελπίδας σχετικά με την επιμονή και τη βούληση, που πρέπει να έχει κάθε άνθρωπος.

Στο έκτο στάδιο, θα ζητηθεί από τους εκπαιδευόμενους να απαντήσουν για άλλη μία φορά γραπτώς στο αρχικό κριτικό ερώτημα (8 λεπτά) και να γνωστοποιήσουν στην ομάδα αν αναθεώρησαν τις απόψεις τους και σε ποιο βαθμό. Επίσης, ως άσκηση για το σπίτι, θα δοθεί μία ατομική εργασία στην οποία θα εκθέσουν τις απόψεις τους για το θέμα, που συζητήθηκε και θα περιγράψουν τη διαδικασία της αναθεώρησης των παραδοχών τους. Στόχος αυτής της άσκησης είναι οι συμμετέχοντες να κατανοήσουν τις συνέπειες των αντιλήψεών τους στις σχέσεις τους με τους άλλους. Παράλληλα, να συνειδητοποιήσουν πόσο σημαντική είναι η ικανότητα της ενσυναίσθησης για την αποδοχή του άλλου, αυτού που θεωρούν διαφορετικό. Ο Helmut Essinger (Μάρκου, 2001) θεωρεί ότι βασικό έργο της εκπαίδευσης είναι να καλλιεργηθεί η ενσυναίσθηση ενθαρρύνοντας το άτομο να ενδιαφερθεί για τους άλλους, τα προβλήματά τους και τη διαφορετικότητά τους. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση είναι ίσως η απάντηση στα προβλήματα που δημιουργούνται σε μία πολυεθνική κοινωνία.

Συμπεράσματα-Προοπτική

Στη σημερινή εποχή ζούμε σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία, χωρίς να έχουμε διαπολιτισμική συνείδηση. Είναι απαραίτητο να δημιουργηθεί ένα σύστημα επικοινωνίας, ώστε να τίθενται υπό διαπραγμάτευση οι κοινωνικές πρακτικές που ανήκουν σε μια κουλτούρα, που μπορεί να μην είναι οικείες σε όλους. Στο νέο επικοινωνιακό πλαίσιο θα προβάλλονται κοινές αξίες και στάσεις, ώστε να διευκολυνθούν οι διαπροσωπικές σχέσεις των ατόμων. Η ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών είναι αναγκαία αφού καλούνται να παίξουν τον ρόλο του διαμεσολαβητή, όταν αντιλαμβάνονται προβλήματα επικοινωνίας μέσα στην τάξη. Η παρέμβασή τους θα πρέπει να είναι στοχευμένη, για να καλλιεργήσει την ικανότητα της ενσυναίσθησης. Με τον τρόπο αυτό θα γεφυρωθεί το πολιτισμικό κενό ανάμεσα στους εκπαιδευόμενους και θα εκφράσουν πραγματικό ενδιαφέρον για τις ιδέες και τα συναισθήματα του άλλου. Ένας τρόπος παρέμβασης, ώστε να αναθεωρήσουν οι εκπαιδευόμενοι παγιωμένες αντιλήψεις, είναι η αξιοποίηση έργων τέχνης στην εκπαιδευτική διαδικασία. Η σωστή επιλογή των έργων τέχνης μπορεί να οδηγήσει στον στοχασμό, στην ανατροφοδότηση και τελικά στην αναθεώρηση κάποιων αντιλήψεων. Ο αναστοχασμός είναι σημαντικός για όλους μας, αφού βοηθά στην επεξεργασία των πληροφοριών που δεχόμαστε, ώστε να συγκρατήσουμε ό,τι είναι ωφέλιμο, ενώ δίνεται η δυνατότητα για την επίλυση προβληματικών καταστάσεων. Αυτή η πρακτική θα πρέπει να εφαρμοστεί όχι μόνο από τους εκπαιδευόμενους αλλά και από τους εκπαιδευτές. Οι εκπαιδευτές ενηλίκων οφείλουν να είναι κατάλληλα προετοιμασμένοι, για να επιλύουν προβλήματα που δημιουργούνται εξαιτίας της διαφορετικής κουλτούρας των εκπαιδευομένων. Για να συμβεί αυτό, οι ίδιοι οι εκπαιδευτές θα πρέπει να έχουν περάσει από το στάδιο του αναστοχασμού και της απόκτησης της διαπολιτισμικής ικανότητας. Η πολιτεία οφείλει να δώσει την ευκαιρία στους εκπαιδευτές, μέσα από επιμορφωτικά προγράμματα, να ευαισθητοποιηθούν και να ενεργοποιηθούν προς αυτή την κατεύθυνση. Παράλληλα οι ίδιοι να τολμήσουν να εντάξουν στην εκπαιδευτική διαδικασία τεχνικές που προωθούν την διαπολιτισμική ικανότητα και τον κριτικό στοχασμό.

Αναφορές

- Βρεττός, Ιωάννης Ε. (1999). *Εικόνα και σχολικό Εγχειρίδιο-Επιλογή, Μεθοδολογική προσέγγιση, Ανάγνωση*. Αθήνα.
- Γεώργας, Δ. (1995). *Κοινωνική Ψυχολογία* (Τόμος Α' - Τόμος Β'). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ζωγράφου, Α., (2003). *Διαπολιτισμική αγωγή στην Ευρώπη και στην Ελλάδα*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Καλατζή-Ασιζί, Α., Ζώνιου-Σιδέρη, Α., Βλάχου, Α., (2011). *Προκαταλήψεις και στερεότυπα, Δημιουργία και αντιμετώπιση*. Αθήνα: Ι.ΝΕ.ΔΙ.ΒΙ.Μ.
- Κόκκος, Α. (2005α). *Μεθοδολογία εκπαίδευσης ενηλίκων. Εκπαιδευτικές μέθοδοι*. Τόμος Β. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Κόκκος, Α. (2005β). *Μεθοδολογία εκπαίδευσης ενηλίκων. Θεωρητικό πλαίσιο και προϋποθέσεις μάθησης*. Τόμος Α. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Κόκκος, Α. (2009). *Μετασηματίζουσα μάθηση μέσα από την αισθητική εμπειρία: Θεωρητικό πλαίσιο και μέθοδος εφαρμογής*. 8^η Διεθνής Συνδιάσκεψη για τη Μετασηματίζουσα Μάθηση. Βερμούδες, 18-20/11/2009.
- Κόκκος, Α. (2010). Κριτικός Στοχασμός: Ένα κρίσιμο ζήτημα. Στο Βεργίδης, Δ., Κόκκος, Α., Εκδ. *Εκπαίδευση Ενηλίκων. Διεθνείς προσεγγίσεις και Ελληνικές διαδρομές* σ. 65- 94. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κόκκος Α. και Συνεργάτες (2011). *Εκπαίδευση μέσα από τις τέχνες*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Μάγος, Κ., & Σιμόπουλος, Γ., (2010). Εκπαίδευση ενηλίκων και διαπολιτισμική ικανότητα: Μια έρευνα στις τάξεις διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας σε μετανάστες. Στο Βεργίδης, Δ., Κόκκος, Α., Εκδ. *Εκπαίδευση Ενηλίκων. Διεθνείς προσεγγίσεις και Ελληνικές διαδρομές* σ.215-240. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Μαλαφάντης, Κ., & Καρέλα, Γ., (2012). Για μια ποιοτική εκπαίδευση: Οι Τέχνες στην Εκπαίδευση και η έννοια της διαφορετικότητας μέσα από την Τέχνη.
- Μάρκου, Γ. (1999). *Εισαγωγή στην διαπολιτισμική εκπαίδευση-Ελληνική και διεθνής εμπειρία*. Αθήνα: Αυτοέκδοση.
- Μέγα, Γ., (2010). Η ορατή σκέψη στην εκπαίδευση ενηλίκων: πρόταση μεθοδολογίας. Στο Βεργίδης, Δ., & Κόκκος, Α., (επιμ.) (2010). *Εκπαίδευση Ενηλίκων, διεθνείς προσεγγίσεις και ελληνικές διαδρομές*. (σ.164-191). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Perkins, D. N. (1994). *The intelligent eye: Learning to think by looking at art* (Vol. 4). Getty Publications.
- Ιστοσελίδες : <http://www.visiblethinkingpz.org>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πληροφορίες για το διαπολιτισμικό πρόγραμμα

Το πρόγραμμα στο οποίο καλούμαστε να διδάξουμε ονομάζεται « Η πολιτισμική ετερότητα», είναι 21 ωρών και απευθύνεται σε εργαζομένους όλων των εθνικοτήτων. Στόχος του προγράμματος είναι η γνωριμία των εκπαιδευομένων με τις έννοιες της ενσυναίσθησης, της προκατάληψης, του στερεοτύπου και του ρατσισμού. Τα θέματα θα συνδεθούν με την ατομική και την κοινωνική ταυτότητα και θα συζητηθεί πώς αυτά επηρεάζουν τις αντιλήψεις και τις σχέσεις των ατόμων στην κοινωνία. Στο τέλος του προγράμματος αναμένεται, οι εκπαιδευόμενοι να είναι περισσότερο ευαισθητοποιημένοι και ανοιχτοί σε θέματα διαπολιτισμικότητας και διαφορετικότητας, ώστε να μπορούν να συνεργάζονται πιο αποτελεσματικά και να επικοινωνούν καλύτερα στον χώρο εργασίας τους.

Έχουν προηγηθεί δέκα ώρες με άλλον εκπαιδευτή και στη μέση του προγράμματος καλούμαστε να καλύψουμε δύο τμήματα. Η ομάδα που αναλαμβάνουμε αποτελείται από 16 εκπαιδευομένους. Περιλαμβάνει εννέα γυναίκες και επτά άνδρες. Το επίπεδο ελληνομάθειάς των αλλόγλωσσων είναι το Γ1. Πιο συγκεκριμένα το τμήμα αποτελείται από δύο γυναίκες από τη Ρουμανία, μία από τη Ρωσία, δύο από την Αλβανία, μία από τον Καναδά, μία από την Ινδία και δύο Ελληνίδες. Επίσης, τα μαθήματα παρακολουθούν ένας Γερμανός, ένας άντρας από την Αίγυπτο, ένας από τη Νιγηρία, ένας από την Αλβανία, ένας Άγγλος και δύο Έλληνες. Οι εκπαιδευόμενοι έχουν έρθει σε επαφή με βιωματικές μεθόδους διδασκαλίας με τον προηγούμενο εκπαιδευτή τους. Όλοι οι μαθητές κάθονται γύρω από ένα τραπέζι και η κοινή γλώσσα επικοινωνίας είναι τα ελληνικά.

Άσκηση 3

Πρόκειται να ταξιδέψετε με αεροπλάνο στην Γερμανία για ανεύρεση εργασίας και έχετε τη δυνατότητα από τον παρακάτω κατάλογο να επιλέξετε 3 επιβάτες, που θα δεχόσασταν να καθίσουν δίπλα σας και 3 άτομα που δεν θα θέλατε να είναι συνεπιβάτες στο ταξίδι αυτό. Καταγράψτε τους λόγους της επιλογής σας.

Ένας Σύριος πρόσφυγας	Ένας Αφρικανός φοιτητής
Μία Ρομά με το παιδί της	Ένας νέος καλλιτέχνης ομοφυλόφιλος
Ένας Άγγλος τυφλός	Μία Αγγλίδα ακτιβίστρια
Ένας Γερμανός γεμάτος τατουάζ	Ένας Ιταλός φορέας του AIDS
Ένας Αμερικανός στρατιώτης	Μία Ρωσίδα χορεύτρια



Εικόνα 1 (Χρυσή ώρα, JohnBramblitt)